

Strani državljani lišeni slobode prema zakonima o strancima

*Izvod iz 7. opšteg izveštaja,
objavljen u 1997*

A. Prethodne napomene

24. Delegacije CPT se tokom svojih poseta često susreću sa stranim državljanima lišenim slobode prema zakonima o strancima (u daljem tekstu «imigranti-pritvorenici»); osobama kojima je zabranjen ulazak u datu zemlju, osobama koje su ilegalno ušle u zemlju i koje su potom bile otkrivene od strane vlasti; osobama čije je ovlašćenje da borave u zemlji isteklo; osobama koje traže azil, a za koje vlasti smatraju da ih je potrebno lišiti slobode; itd.

U sledećim odeljcima, opisuju se neka od glavnih pitanja kojima se bavi CPT u odnosu na te osobe. CPT se nada da će na ovaj način unapred dati jasna uputstva državnim vlastima o svojim gledištima u pogledu tretmana imigranata-pritvorenika, odnosno podstaći diskusije u vezi ove kategorije osoba lišenih slobode. Komitet pozdravlja sve komentare na ovaj odeljak svog Opšteg izveštaja.

B. Objekti koji služe za lišavanje slobode

25. Tokom svojih poseta, delegacije CPT-a susretale su se sa imigrantima-pritvorenicima u mnoštvu različitih zatvorskih okruženja, od objekata za zadržavanje na mestima ulaska u zemlju do policijskih stanica, zatvora i specijalizovanih pritvoreničkih centara. Što se tiče tranzitnih i «međunarodnih» zona na aerodromima, jasno definisanje pravnog položaja osoba kojima je zabranjen ulazak u zemlju i koje su smeštene u takvim zonama bilo je predmetom izvesnih kontroverzi. CPT-u su davana objašnjenja da takve osobe nisu «lišene slobode», budući da su slobodne da napuste tu zonu u bilo kom trenutku bilo kojim međunarodnim letom.

Sa svoje strane, CPT je uvek smatrao da boravak u tranzitnoj ili «međunarodnoj» zoni može, zavisno od okolnosti, značiti lišavanje slobode u smislu člana 5 (1)(f) Evropske konvencije o ljudskim pravima, te da shodno tome takve zone spadaju u mandat Komiteta. Može se smatrati da presuda doneta 25. juna 1996.g. od strane Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Amuur protiv Francuske* opravdava ovakvo stajalište. U ovom slučaju, gde se radilo o četiri osobe koje su tražile azil, a bile su zadržane u tranzitnoj zoni na aerodromu Pariz-Orli tokom 20 dana, sud je naveo da «sama činjenica da je osobama koje traže azil moguće da napuste dobrovoljno zemlju u kojoj žele da budu izbeglice ne isključuje ograničavanje («atteinte») slobode ...» i smatrao je da je «držanje osoba koje su tražile azil u tranzitnoj zoni ... u praksi jednako, s obzirom na pretrpljeno ograničavanje slobode, lišavanju slobode».

26. **Objekti za zadržavanje na mestu ulaska** su često bili neodgovarajući, pogotovo za duži boravak. Delegacije CPT-a su se u više navrata susretale sa osobama koje su danima bile držane u provizornim uslovima u aerodromskim foajeima. Takvim osobama bi trebalo obezbediti odgovarajuće mogućnosti za spavanje, omogućiti pristup sopstvenom prtljagu i prikladno opremljenim toaletima i pogodnostima za pranje, te dozvoliti da svakodnevno obavljaju fizičku rekreaciju na otvorenom. Nadalje, treba im obezbediti hranu, te garantovati medicinsku negu, ukoliko je potrebna.

27. U izvesnim zemljama, delegacije CPT-a su srele imigrante-pritvorenike koji su bili držani u **policijskim stanicama** tokom dužih vremenskih perioda (nedeljama, a u izvesnim slučajevima i mesecima), u materijalnim uslovima najobičnijeg pritvora, bez ikakvih aktivnosti, i koji su bivali povremeno prisiljeni da dele ćelije sa licima osumnjičenima za krivična dela. Takva situacija je neodrživa.

CPT priznaje da, po samoj prirodi stvari, imigranti-pritvorenici možda moraju provesti izvesno vreme u običnom policijskom pritvoru. Međutim, uslovi u policijskim stanicama su često, ako ne i uvek, neodgovarajući za duže periode lišavanja slobode. Shodno tome, treba na minimum smanjiti vremenski period koji imigranti-pritvorenici provode u takvim ustanovama.

28. Povremeno su delegacije CPT-a nalazile imigrante-pritvorenike koji su bili držani u **zatvorima**. Čak i ako su materijalni uslovi lišavanja slobode takvih osoba u datim ustanovama odgovarajući – što nije uvek bio slučaj - CPT smatra da je takav pristup u osnovi pogrešan. Zatvor po definiciji nije odgovarajuće mesto u kojem se drži osoba koja nije niti osumnjičena niti osuđena za krivično delo.

Mora se priznati da bi u odgovarajućim izuzetnim slučajevima bilo prikladno da se imigrant-pritvorenik drži u zatvoru, zbog toga što je poznato da bi se mogao nasilno ponašati. Nadalje, imigrant-pritvorenik kojem je potrebno lečenje u zdravstvenoj ustanovi može biti privremeno smešten u zatvorski zdravstveni objekat, u slučaju da nema ni jednog drugog sigurnog bolničkog objekta na raspolaganju. Međutim, takve pritvorenike trebalo bi držati odvojeno od zatvorenika, kako onih koji su u istražnom zatvoru, tako i onih koji osuđeni na zatvor.

29. Prema mišljenju CPT-a, u onim slučajevima gde se smatra nužnim da se osobe liše slobode na duži vremenski period prema zakonima o strancima, te osobe moraju biti smeštene u **centrima specifično namenjenim za tu svrhu**, koji pružaju materijalne uslove i režim koji odgovara njihovoj pravnoj situaciji i koji imaju odgovarajuće kvalifikovano osoblje. Komitet sa zadovoljstvom primećuje da države potpisnice Konvencije u sve većoj meri primenjuju takav pristup.

Očigledno je da takvi centri moraju pružiti smeštaj koji je adekvatno opremljen, čist i u dobrom stanju, i koji nudi dovoljno životnog prostora za dati broj osoba u pitanju. Nadalje, prilikom projektovanja i planiranja prostora treba težiti da se u najvećoj mogućoj meri izbegne utisak zatvoreničkog okruženja. Što se tiče režima aktivnosti, one moraju uključivati fizičku rekreaciju na otvorenom, pristup prostoriji za dnevni boravak, te radiju/televiziji i novinama/časopisima, kao i drugim odgovarajućim sredstvima za rekreaciju (društvenim igrama, stonom tenisu). Što je duži period lišenja slobode kretanja, to razvijenije treba da budu aktivnosti koje im stoje na raspolaganju.

Osoblje centara za imigrante-pritvorenike ima posebno težak zadatak. Pre svega, neizbežno se javljaju poteškoće u komunikaciji, prouzrokovane jezičkim barijerama. Drugo, mnoge osobe lišene slobode će teško prihvatiti tu činjenicu, budući da nisu osumnjičene za bilo kakvo krivično delo. Treće, postoji rizik stvaranja napetosti između pritvorenika različitih nacija ili etničkih grupa. Shodno tome, CPT smatra da je od prevashodne važnosti da nadzorno osoblje u takvim centrima bude pažljivo odabrano i da ima odgovarajuću obuku. Osim što bi trebalo da poseduje razvijene

kvalitete na polju međuljudske komunikacije, to osoblje bi moralo da bude upoznato sa različitim kulturama iz kojih dolazi pritvorenici i bar neki među osobljem bi trebalo da govore odgovarajuće strane jezike. Nadalje, osoblje bi trebalo da bude obučeno da prepozna moguće simptome stresnih reakcija koji se javljaju kod pritvorenih osoba (bilo da se radi o post-traumatskim stres reakcijama ili reakcijama uslovljenim socio-kulturnim promenama), te da preduzima odgovarajuće akcije.

C. Garancije tokom lišavanja slobode

30. Imigranti-pritvorenici bi trebalo da imaju pravo, na isti način kao i druge kategorije osoba lišenih slobode, i to od samog početka lišenosti slobode, da obaveste osobu po svom izboru o situaciji u kojoj se nalaze, te da imaju pristup advokatu i lekaru. Nadalje, one moraju biti izričito obavestene, bez odlaganja, na jeziku koji razumeju, o svojim pravima i o postupku koji se primenjuje u njihovom slučaju.

CPT je uočio da neke zemlje udovoljavaju ovim zahtevima, a druge opet ne. Tokom istražnih poseta, delegacije su u mnogim slučajevima sretale imigrante-pritvorenike koji očigledno nisu bili u potpunosti obavesteni na jeziku koji razumeju o svom pravnom položaju. Kako bi se prevazišle takve poteškoće, imigrantima-pritvorenici bi sistematski trebalo davati neki dokument u kojem se objašnjava procedura koja se na njih primenjuje i koji izlaže njihova prava. Ovaj dokument bi trebalo da bude dostupan na jezicima koje najčešće govore dotične osoba, a po potrebi bi trebalo koristiti usluge prevodioca.

31. Pravo pristupa advokatu moralo bi da važi tokom čitavog perioda lišavanja slobode, te da uključuje kako pravo da razgovaraju nasamo sa advokatom, tako i pravo da advokat bude prisutan tokom razgovora sa odgovarajućim vlastima.

Svi objekti za pritvaranje imigranata-pritvorenika morali bi da obezbeđuju pristup zdravstvenoj nezi. Naročitu pažnju treba obratiti telesnom i psihološkom stanju osoba koje traže azil, od kojih su neke možda bile mučene ili na neki drugi način zlostavljane u zemljama iz kojih su došle. Pravo pristupa lekaru trebalo bi uključivati i pravo, ukoliko pritvorenik tako želi, da ta osoba bude pregledana od strane lekara po sopstvenom izboru; međutim, od pritvorenika se može zatražiti da pokrije troškove tog drugog pregleda.

Opšte govoreći, imigranti-pritvorenici bi morali imati pravo da održavaju kontakt sa spoljnim svetom tokom perioda pritvora, posebno da imaju pristup telefonu, te da primaju posete rodbine i predstavnika nadležnih organizacija.

D. Rizik od zlostavljanja posle proterivanja iz zemlje

32. Zabrana mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja obuhvata i obavezu da se osoba ne šalje u zemlju gde postoji pouzdan osnov da se veruje da će biti izložena stvarnom riziku od mučenja ili zlostavljanja. Razumljivo, CPT veoma zanima pitanje da li države potpisnice Konvencije ispunjavaju ovu obavezu. Koja je tačno uloga koju bi Komitet trebalo da ima u odnosu na to pitanje?

33. Sva prepiska upućena CPT-u u Strazbur od strane osoba koje tvrde da će biti poslate u zemlju gde će biti pod rizikom da budu povrgnute mučenju ili zlostavljanju se odmah prosleđuju Evropskoj komisiji za ljudska prava¹. Ova komisija je u boljem položaju od CPT-a da ispita takve navode i da, ukoliko je potrebno, preduzme preventivnu akciju.

¹ Od 1. novembra 1998: "Evropski sud za ljudska prava".

Ukoliko neki imigrant-pritvorenik (ili bilo koja druga osoba lišena slobode), intervjuisan tokom posete, tvrdi da će biti poslan u zemlju gde će se naći pod rizikom da bude povrnut mučenju ili zlostavljanju, delegacija CPT-a proverava da li je ova tvrdnja prosleđena odgovarajućim državnim vlastima i da li je uzeta u razmatranje. U zavisnosti od okolnosti, delegacija može zahtevati da bude informisana o položaju tog pritvorenika i/ili može informisati pritvorenika o mogućnosti da se obrati Evropskoj komisiji za ljudska prava (i da, u ovom drugom slučaju, proveriti da li je ta osoba u poziciji da podnese žalbu toj Komisiji).

34. Međutim, s obzirom na suštinski preventivnu funkciju koju ima, CPT je skloniji tome da usredsredi svoju pažnju na pitanje da li proces donošenja odluke u celini nudi odgovarajuće garancije protiv toga da osobe budu poslone u zemlju gde će biti pod rizikom da budu podvrgnute mučenju ili zlostavljanju. U vezi sa ovim, CPT će nastojati da istraži da li primenljiva procedura nudi osobama u pitanju stvarne mogućnosti da izlože svoj slučaj, i da li službenici kojima su povereni takvi slučajevi imaju odgovarajuću obuku, te da li imaju pristupa objektivnim i nezavisnim informacijama o situaciji u vezi ljudskih prava u drugim zemljama. Nadalje, s obzirom na ozbiljnost interesa u pitanju, Komitet smatra da se na odluku koja nalaže odstranjivanje neke osobe sa teritorije neke države mora moći uložiti žalba nekom drugom telu nezavisnog karaktera pre nego što ta odluka bude primenjena.

E. Sredstva prinude u kontekstu postupaka proterivanja

35. Konačno, CPT mora istaći da je primio uznemirujuće izveštaje iz više zemalja u vezi sredstava prinude koja se koriste tokom proterivanja imigranata-pritvorenika. Ovi izveštaji su posebno sadržavali navode o tome da su te osobe bile tučene, vezivane i da su im bila zapušavana usta, te da su im davana umirujuća sredstva protiv njihove volje.

36. CPT priznaje da je često težak zadatak primeniti meru proterivanja nekog stranog državljanina koji je odlučan u tome da ostane na teritoriji date države. Službenici za sprovođenje zakona moraju ponekad pribеći sili kako bi udaljili tu osobu sa teritorije zemlje. Međutim, sila koja se pri tome koristi ne sme biti veća nego što je to nužno. Bilo bi potpuno neprihvatljivo da osobe sa merom proterivanja budu podvrgnute fizičkom napadu kao načinu «ubeđivanja» da se ukrcaju u neko prevozno sredstvo, odnosno kao načinu kažnjavanja zbog toga što to nisu uradile. Nadalje, Komitet mora istaći da zapušavanje usta nekoj osobi predstavlja vrlo opasnu meru.

CPT takođe želi da naglasi da bilo kakvo davanje lekova osobama koje se proteruju mora biti urađeno isključivo na osnovu medicinske odluke i u skladu sa lekarskom etikom.